

ПОНЯТТЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПРАВА

Підвищення ролі наукових досліджень у сучасному суспільстві пов'язується з необхідністю розробки науково обґрунтованих ідей, які складають основу ефективності практико-прикладної діяльності. Серед них важливе місце займають питання визначення природи і сутності категорій чи понять, які мають практичний характер. Однією з них є право як важлива теоретико-правова категорія, сутнісним аспектом наукового дослідження якого є визначення його сутності, природи та призначення, пізнання яких є неможливим без аналізу властивостей права як наукової категорії. Саме це і визначає актуальність обраної теми.

Метою даної статті є дослідження місця властивостей права в системі характеристик права як феномену об'єктивної реальності.

Процес становлення правової, демократичної, соціальної держави зумовлює нагальну потребу осмислення ролі та місця права як універсального способу впорядкування суспільних відносин, вирішення актуальних проблем соціального розвитку та невід'ємної складової правової соціалізації особи. Адже лише за таких умов право може стати атрибутом та критерієм ефективної діяльності держави, сприяти становленню повноцінних інституцій громадянського суспільства, належному забезпеченню та захисту прав і свобод людини та громадянина [5, с. 3].

У сучасній науці є багато протилежно різних думок про природу, зміст, соціальні можливості і цілі права. Як зазначає Н. Оніщенко «право не може розглядатися «як єдиний взірць» навіть для країн однієї правової сім'ї» [4, с. 53].

На будь-якому етапі свого розвитку право є надзвичайно складним та багатоаспектним явищем. Умовно аспекти права можна поділити на три групи. Перша пов'язана з об'єктивною складністю права, яка притаманна йому як об'єктивній реальності. Право має багато властивостей, внутрішніх формувань і структур, які взаємодіють і впливають одна на одну. Друга група характеризує проблемну складність права, яка полягає, насамперед, у тому, що право є особливим механізмом розв'язання суспільних проблем (нерідко конфліктних). Третя група асоціюється з епістемологічною складністю права, тобто зі складністю його дослідження, що зумовлює постійні пошуки ефективних методів дослідження права та його моделей [6, с. 14].

Лон Л. Фуллер зазначає, що розлади правової системи можна пояснити тією обставиною, що люди, які займаються правом, не дуже чітко уявляють, що саме вони намагаються робити. Якби для права в цілому можна було визначити якусь зрозумілу загальну мету, а в кожному окремому законі містилася б його власна, чітко сформульована, конкретна мета, то всі ці труднощі б зникли [9, с. 35-36].

Право є не лише системою загальнообов'язкових соціальних норм, встановлених чи санкціонованих державою, як на цьому часто наголошують в літературі. У широкому розумінні воно також охоплює всі правові відносини та основні природні права людини, що закріплюються, гарантуються та охороняються державою. Соціальна цінність права виявляється в його об'єктивній реальності. Саме об'єктивність права забезпечує його сприйняття людьми в якості догми – точних, постійних і стабільних правил, що надають державно-організованому суспільству рис системності. Таким чином, право як об'єктивна реальність – це такий результат вольових прагнень людей і вираз духовних категорій, що отримує зовнішню об'єктивацію у формі його інститутів.

Визнання права інституційним утворенням сприяє визначенню та аналізу об'єктивних його характеристик. На нашу думку, важливою характеристикою права є наявність притаманних йому об'єктивних властивостей, які надають праву як інституційному утворенню особливої значущості та відрізняють його від інших соціальних явищ та інститутів.

На практиці поняття «ознаки» права нерідко визначаються через «властивості» і навпаки – «властивість» права інтерпретують як «ознаку». Таке тлумачення визначень, на нашу думку, є наслідком логіко-гносеологічної помилки, адже у філософському розумінні ці два поняття не ототожнюються, а навпаки – розрізняються.

У філософському розумінні властивість визначається як філософська категорія, яка позна-

чає особливість об'єкта, способу його буття, що притаманна об'єкту як самототожній цілості, дозволяє його ідентифікувати і відрізнити від інших об'єктів або встановлювати його схожість (тотожність) з іншими об'єктами. Властивість слід відрізнити від ознаки, яка виконує функцію певного знака, що співвідноситься з об'єктом і який вказує на те, чим є даний об'єкт і які його властивості [8, с. 95].

У лінгвістичній науці семантичні аспекти визначень понять «ознака», «властивість», «риси», «якість» свідчать про те, що ці поняття є майже тотожними. Так, в Універсальному словнику української мови зазначені терміни пояснюються наступним чином:

1) властивість – якість, ознака, характерна для кого-, чого-небудь. Властивий – характерний, звичайний, притаманний для кого-, чого-небудь;

2) ознака – характерна риса, прикмета, за якою можна визначити що-небудь;

3) риса – ознака, особливість, розрізнявальна деталь;

4) якість – наявність істотних ознак, властивостей, особливостей, що відрізняють один предмет чи явище від інших; та чи та властивість, вартість, міра придатності [2, с. 145, 518, 656, 845].

Отже, сучасна наука не дає точних визначень таких важливих характеристик права, як його властивості, адже часто два поняття – властивість і ознака сприймаються як тотожні, що, як було зазначено вище, не є таким і свідчить про суттєву логіко-гносеологічну помилку.

Питання визначень юридичних понять і дефініцій останнім часом набувають усе більшої актуальності в професійній свідомості юристів-науковців. При цьому, дискусії ведуться в діапазоні від логіко-методологічних проблем правових понять і категоріального ладу юриспруденції до лінгвістичних і формально-логічних аспектів юридичної техніки. Існуючий «дефінітивний хаос» багато в чому зумовлений відставанням правової теорії, галузевих доктрин від сучасної дійсності правового регулювання, пов'язаних, у тому числі, з домінуванням в юридичній науці коментаторських тенденцій. У цьому сенсі найбільш надійним шляхом його подолання є інтенсифікація зусиль правознавців по розробці юридичних класифікацій та відповідної системи дефініцій, чим, власне кажучи, завжди і займалася класична юриспруденція [7, с. 67]. Як зазначає Н. Оніщенко, загальновідомим є те, що одним з основних завдань теорії держави і права є розробка категоріального апарату, окремих дефініцій, понять, правових конструкцій тощо. Ще Л. Петражицький вказував, що «першим основним завданням теорії права є утворення відповідного поняття, поняття «права» [3, с. 3].

На нашу думку, не менш важливим завданням є також розробка і дослідження поняття властивостей права – основних його внутрішніх характеристик, які дають можливість охарактеризувати право як цілісне і самостійне явище. Серед іншого, слід здійснити аналіз таких основних властивостей права як нормативність, визначеність, зміст, гарантованість та державне забезпечення; надати характеристику таких якостей права як всезагальність, правова рівність, пропорційність, стабільність, системність. Адже визначення ролі та значення основних властивостей права надасть змогу збагатити характеристику його сутності.

Отже, актуальним на сьогодні є формулювання такої дефініції, як «властивість права». У зв'язку з цим слід зазначити, що загальними характеристиками, особливостями (цінностями) права державно-організованого суспільства є:

– загальновизнаність права, його сприйняття як частини офіційного державно-публічного життя;

– вираз діючого права в догмі (правових реаліях: законах, інших актах, юридичній практиці);

– наявність специфічних властивостей права;

– стійка внутрішня будова права;

– об'єктивні закономірності функціонування та розвитку права.

Особливого значення властивості права набувають у межах концепцій або типів праворозуміння як виразу правових ідей, сконцентрованих навколо провідного положення, яке забезпечує формування уявлень про сутність та призначення права, і складає самостійний напрям його пізнання. Так, М. Байтін виокремлює два основних підходи до розуміння права. Широкий включає правосвідомість, правовідносини, інші соціальні норми і т. ін. та нормативний, за якого практично застосовуваним є право як система формально визначених юридичних норм, які між собою взаємопов'язані, взаємозалежні, взаємообумовлені, і головне, – реалізація яких забезпечена не лише можливістю застосування заходів державного примусу, але і матеріально-технічною базою [1, с. 13-14]. Сучасне розуміння права розвивається завдяки поєднанню традиційних шкіл права на основі гуманістичних цінностей та ідеалів права. Разом з тим, динамічний характер

права впливає на зміну його ролі і місця в різних суспільствах, його соціально-регулятивну багатоманітність і, відповідно, породжує різні підходи до його розуміння, що знаходить вираз у сучасних концепціях права.

Отже, здійснене дослідження властивостей права надає можливість зробити наступні висновки:

1. Визнання права соціальним, об'єктивним, інституційним утворенням викликає необхідність дослідження його основних характеристик. Необхідною характеристикою права в процесі дослідження є притаманні йому властивості, які в своїй сукупності характеризують його якість і надають можливість відрізнити право від інших соціальних явищ та інститутів.

2. На сьогодні в юридичній науці відсутні комплексні дослідження властивостей права. У багатьох підручниках з теорії держави і права вченими переважно досліджено сутнісні ознаки права. Характеристика ж властивостей, притаманних праву, відсутня.

3. Важливим є вивчення основних властивостей права саме в контексті типів праворозуміння, його якості і властивості можуть відрізнитися залежно від того, чи ми розглядаємо право з природно-правової точки зору чи з позитивістської. На наш погляд, властивості права необхідно наповнювати певним філософським змістом.

4. Вбачаючи різницю між властивістю права і його ознакою, під властивістю ми розуміємо його первинну характеристику. Ознака права – це вторинна особливість, яка означає прояв властивості, що притаманна праву. Під ознакою права ми розуміємо його зовнішній вигляд, адже ознака є очевидною і доступною щодо безпосереднього сприйняття. Властивість права – це якісна характеристика права, його внутрішня сторона. Тому внутрішні властивості нерідко називають структурними – спостерігач пізнає їх опосередковано, оскільки вони виявляються в процесі взаємодії явищ.

5. Властивості права об'єктивного характеру залежать не тільки виключно від права, а й від тих явищ, з якими воно взаємодіє і співвідноситься. Тобто, властивості права залежать від того типу праворозуміння, який переважає у правовій системі конкретної країни.

Список літератури:

1. Байтин М. И. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков) / М. И. Байтин. – Саратов: СГАП, 2001. – 416 с.
2. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови / З. Й. Куньч. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2005. – 848 с.
3. Оніщенко Н. М. Змістовно-функціональні характеристики права (витоки, постулати, принципи, функції) / Н. М. Оніщенко // Правова держава. – Випуск 21. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. – С. 53-57.
4. Оніщенко Н. М. Монізм у праві в контексті сучасного праворозуміння / Н. М. Оніщенко // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 47. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. – С. 3-9.
5. Петришин О. Право як соціально-юридичне явище: до постановки проблеми / О. Петришин // Вісник Академії правових наук України. – 2009. – № 4 (51). – С. 3-10.
6. Плавич В. П. Сучасне праворозуміння: філософсько-правовий аналіз / В. П. Плавич // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 43. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – С. 11-16.
7. Тарасов Н. Н. К вопросу о юридических понятиях и дефинициях / Н. Н. Тарасов // Законодательная дефиниция: логико-гносеологические, политико-юридические, морально-психологические и практические проблемы: Материалы Международного «круглого стола» (Черновцы, 21–23 сентября 2006 года) / [под. ред. В. М. Баранова, П. С. Пацуркиевского, Г. О. Матюшкина]. – Нижний Новгород: Нижненовгородский исследовательский научно-прикладной центр «Юридическая техника», 2007. – С. 67-71.
8. Філософський енциклопедичний словник / [В. І. Шинкарук (голова редколегії)]. – К.: Абрис 2002. – 742 с.
9. Фуллер Лон Л. Анатомія права / [пер. з англ. Н. Комарова]. – К.: Сфера, 1999. – 144 с.

Біржакова Є. О. Поняття властивостей права

У статті досліджуються поняття властивостей права, їх співвідношення з ознаками права, залежність властивостей права від типу праворозуміння.

Ключові слова: право, властивості права, ознаки права, сутність права, праворозуміння.

Биржакова Е. А. Понятие свойств права

В статье исследуются понятие свойств права, их соотношение с признаками права, зависимость

свойств права от типа правопонимания.

Ключевые слова: право, свойства права, признаки права, сущность права, правопонимание.

Birzhakova E. The concept of legal properties

The article are explored the concept of properties of the right, their interconnection with signs of law, the dependence of properties of law on legal understanding.

Key words: law, legal properties, signs of law, essence of law, legal understanding.